

פרק כג

ביטול עיסקה במוצר פגום מדריך הלכתי

ביטול עיסקה
במוצר פגום -
מדריך הלכתי

הקדמה

כפי שהתבאר לעיל בפתיחה לספר, אין הכוונה בזה לפסוק הלכות למעשה, אלא לדון ולהעלות את המסקנות שעלו מהדיון כדי לעורר את המעיינים לצדדים הקיימים במקרים שעסקנו בהם על מנת שיבררו את ההלכה את מורי הוראה. נראה שלצורך להבנת העניינים באופן ברור, יש תועלת בכינוס המסקנות שהובאו לאחר כל ברור, לאכסניה אחת, כדי לראות אותם ברצף אחד בצירוף דוגמאות מעשיות.

א. איסור מכירת מוצר פגום

- א. אסור לרמות את בני האדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם, כגון אם יש מום בממכרו צריך להודיעו לקונה. (ב/פתיחה)
- ב. המוכר מוצר פגום כמוצר שלם, מבלי שידווח על כך לקונה עובר על איסור מרמה וכן על איסור גניבת דעת. יש הסוברים שעובר גם על איסור אונאת ממון ויש דעה שעובר על אונאת דברים. (א ח"ב)
- ג. אם ערך המוצר ירד כתוצאה מהפגם והוא נמוך מהמחיר שהקונה שילם, ולכן הקונה מעוניין בביטול המקח, יתכן שעבר המוכר גם על איסור 'לא תגזול'. (א ח"ב/ה,ג)

ב. חובת הדיווח על הפגם

- א. חייב המוכר לדווח לקונה על כל פגם שיש במוצר, כאשר הקונה היה עשוי להקפיד עליו אם ידע על כך קודם הקניה, אף אם הוא פגם קלוש שאי אפשר לבטל את המקח מחמתו, וגם אם הפגם אינו מפחית מערך המוצר. (ב/א-ב)
- ב. אם קיים במוצר חשש לפגם, וכנגד זה קיימת סבירות גבוהה שזהו חשש שוא, אין המוכר חייב לדווח לקונה על כך. (ג/ב)

- ג. קיימת מחלוקת בנוגע לשאלה האם חייב המוכר לדווח לקונה על פגם במוצר, כאשר היה צד להעלות שהמוצר פגום, והקונה היה יכול לבדוק או לברר על כך והוא נמנע ולא בדק ולא בירר. לכן, מי שנמנע מלדווח יש לו על מי לסמוך והמחמיר לדווח על כך תבוא עליו הברכה. (ב/ד)
- ד. במקרה בו הקונה בדק את המוצר ו/או הביא מומחה שיבדוק את המוצר, ולא הצליחו לעמוד על הפגם שנמצא במוצר, חייב המוכר לדווח על הפגם, ואם נמנע מכך הרי הוא עובר על האיסורים הנ"ל. (ב/ה)
- ה. אין חובת דיווח על פגם הגלוי לעין. (ב/ח)
- ו. כאשר המוצרים הנמצאים ברשות המוכר הם בחזקת שלימים, אין חובה על המוכר לבדוק אם הם פגומים. אמנם המחמיר בזה תבוא עליו הברכה. (ב/ו)
- ז. כאשר המוצרים אינם בחזקת שלימים, אם כי אינם בודאי פגומים, מועילה מסירת מודעה מהמוכר שהמוצרים אינם בדוקים. (ב/ז)

ג. הגדרת פגם לענין ביטול מקח

- א. כאשר אדם קונה באופן סתמי, מבלי לפרט את טיב המוצר שהוא מעוניין לקנות, כוונתו היא לקנות מוצר שלם ללא פגמים. (ג/הקדמה)
- ב. אם מוכח שהקונה ידע על הפגם קודם הקניה, אין הקונה רשאי לבטל את המקח. (ג/הקדמה)
- ג. אם קנה קרקע או מטלטלין ומצא בהם פגם שלא ידע על כך לפני כן, רשאי לבטל את המקח אף אם כבר עברו כמה שנים, כיון שזה מקח טעות. (ג/הקדמה)
- ד. אם הקונה השתמש מרצונו במוצר לאחר שגילה את הפגם, נחשב שמחל על הפגם ולכן המקח קיים. (ג/הקדמה)
- ה. אם נמצא המוצר פגום, אין הקונה רשאי לדרוש המשך קיום המקח וקבלת פצוי כספי עבור הפגם, אלא זכותו היא רק לבטל את המקח. (ג/הקדמה)
- ו. הקונה רשאי לבטל את המקח מחמת פגם, רק כאשר מדובר על פגם שמקובל במדינה לבטל מחמתו את המקח. דבר זה נקרא - "הסכמת בני המדינה". אבל אם אין מקובל לבטל את המקח מחמתו, אין הקונה רשאי לבטל את המקח. (ג/א,ב)
- ז. 'הסכמת בני המדינה' לענין זה היא כאשר המוצר שקנה נמצא פגום בפגם שרוב הציבור היו מקפידים עליו אם היו מוצאים אותו לאחר הקניה, כגון רהיט שנמצא שבור או מוצר חשמלי שאינו פועל כראוי. כמו כן כאשר מומחה בדק את המוצר וקבע שהמוצר נחשב פגום, או כאשר קיים חוק המגביל את שיווק המוצר שהוא מחמת הפגם כגון מוצר מזון שעבר את תאריך התפוגה, הרי זה נחשב "פגם" על פי הסכמת בני המדינה. (ג/ג-ה)

ביטול
עיסקה
במוצר
פגום -
מדריך
הלכתי

ח. כאשר לא ניתן לברר אם רוב בני המדינה מקפידים על הפגם או שאינם מקפידים, קיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח, ולכן המוחזק בממון, ידו על העליונה.

ט. כאשר הקונה והמוכר באים ממקומות שונים בהם קיימים קריטריונים שונים ביחס לקביעת "פגם", כגון שהקונה בא ממקום יוקרה בו המוצרים הנמכרים הם ברמת איכות גבוהה ואילו המוכר בא ממקום בו האנשים רגילים לקנות מוצרים ברמה בינונית, הקביעה אם הליקוי שבמוצר נחשב פגם אשר ניתן לבטל את המקח מחמתו תהיה על פי מקום הקניה. (ג/ו)

י. מוצר שקיים בו ליקוי אשר רוב הקונים לא יבטלו את המקח מחמתו אולם לגבי אנשים השייכים לחוג מסויים נחשב ליקוי זה לפגם המבטל את המקח, כגון במקרה בו מדובר במוצר מזון שאיני טעם מקפידים יותר על רמתו, אם היה ידוע למוכר שהקונה שייך למגזר המקפיד על כך ולמרות זה מכר לו את המוצר עם הפגם ההוא, רשאי הקונה לבטל את המקח. (ג/ט)

יא. אם קיימות במקום הקניה מספר חנויות ברמות שונות, קובעים את הפגם לפי המקובל באותה חנות בה נקנה המוצר או בחנות השווה לה ברמתה. (ג/ז)

יב. מפעל יצור הנמצא במקום בו רמת ההקפדה של התושבים היא בינונית, אולם המפעל מייצר מוצרים לצורך שיווק במקומות בהם רמת ההקפדה של תושבי המקום היא גבוהה, או להפך, ובתוך המפעל נמצאת חנות המשווקת את מוצרי המפעל, כפי שמצוי במפעלי ביגוד ורהיטים, קביעת הפגם במוצר שנקנה בחנות זו היא על פי המקומות אשר אליהם מיועדים מוצרי אותו מפעל לשיווק ולא על פי מקום הקניה. (ג/ח)

יג. קנה במקום בו ידוע שהמחירים נמוכים ביותר או הזמין עבודה אצל קבלן לא מוסמך, ויש פגם במוצר או בעבודה, במקרה בו הפגם הוא מעבר למסתבר ע"פ רוב הצרכנים באותו מקום או אצל אותו קבלן, רשאי הצרכן לבטל את המקח. (ג/י)

יד. מוצרים ששייך בהם סיכון בטיחותי או בריאותי ולכן נקבע בהם "תקן רשמי" של מכון התקנים הישראלי או גוף מקביל לזה, כדי לשמור על בטחון הציבור וכדומה, תקן זה מחייב ונחשב מנהג המדינה. לכן כאשר קנה מוצר כזה ואין המוצר עומד בתקן שנקבע לו, רשאי הקונה לבטל את המקח. (ג/יא)

טו. ישנם מוצרים אשר קיים בהם תקן, אבל אין חובה לייצרם רק על פי התקן, כיון שלא שייך בהם סיכון בטיחותי או בריאותי סביר, במקרה בו קיבל הקונה מוצר כזה שאינו על פי התקן, לא יוכל הקונה לבטל את המקח, אלא אם כן דרש זאת קודם הקניה. (ג/יא)

טז. ישנם מוצרים שאע"פ שלא קיים בהם סיכון בטיחותי או בריאותי, בכל זאת קיימת הקפדה בקרב רוב הציבור שהיצור יהיה על פי התקן שנקבע להם, כגון

- מרצפות ואביזרי בנין נוספים. לגבי מוצרים אלו, אם ימצא שאין המוצר על פי התקן, רשאי הקונה לבטל את המקח, למרות שהצדדים לא סכמו על כך שיהיה המוצר על פי התקן המקובל באותו מקום. (ג/יא)
- יז. כאשר השתנה התקן בין זמן היצור לזמן השיווק, בדרך כלל מתייחסים לתקן החדש וכאשר המוצר הוא ע"פ התקן הישן צריך המוכר להודיע לקונה על כך, ואם לא הודיע, רשאי הקונה לבטל את המקח. (ג/יב)
- יח. במקרה דלעיל, כאשר ידוע שהמכר הוא ע"פ התקן הישן, כגון בקניית רכב ודירה שאינם חדשים, כאשר נמצאים בהם אביזרים שהם על פי התקן הישן אשר השתנה קודם זמן המכירה, אם מסתבר שהקונה היה מודע לשינוי התקן, אין הוא רשאי לבטל את המקח. (ג/יב)
- יט. אם המוצר שלם אולם קיימת סיבה "חיצונית" המונעת מלהשתמש במוצר ליעודו העיקרי או ליעוד משני שמקובל בקרב הקונים לייעד אותו לכך, כגון שקיים חוק האוסר שימוש במוצר, רשאי הקונה לבטל את המקח. אולם אם רק נמנע ממנו יעוד חריג שהקונה ייעד אותו לכך, אין הוא רשאי לבטל את המקח. (ג/יג)
- כ. הקונה מוצר וגילה שקיים בשימוש בו חשש בריאותי או בטיחותי שמחמתו נמנעים בני אדם מלקנותו, רשאי לבטל את המקח אף אם כבר שילם עבור המוצר. (ג/יד,א)
- כא. אם קיים חוק האוסר את השימוש, ולמרות זאת אין נמנעים מלקנותו על אף החשש, נראה שהקונה רשאי לבטל את המקח. (ג/יד,ב)
- כב. אם אין נמנעים מלקנותו כיון שאינם מודעים לחשש, ומסתבר שאם היו מודעים לכך היו נמנעים מלקנותו, נראה שרשאי הקונה לבטל את המקח. (ג/יד,ג)
- כג. כאשר בשעת הקניה היה מקובל לקנות מוצר זה ורק אח"כ החלו להמנע מלקנותו, כגון שהתפרסם שהמוצר מכיל חומר שקיים לגביו חשש בריאותי או בטיחותי:
- כד. אם הסיבה שקנה היא מחמת חוסר ידיעה, דהיינו, מחמת שלא פורסם עד שעת הקניה על כך, על אף שהיה ידוע שקיים חשש, רשאי הקונה לבטל את המקח.
- כה. אולם אם הסיבה היא כיון שבאותה שעה לא היה ידוע שקיים חשש, המקח קיים. (ג/יד,ג-ד)

ד. פגם שניתן לתקנו

- א. כאשר מראהו החיצוני של המוצר מעוות באופן שאינו נקרא בפי הרואים כפי "שם" המוצר שסוכם בין הצדדים, כגון כלי רכב חלוד שמחמת זה קרוי בפי בני

- האדם "גרוטאה" אע"פ שעדיין ראוי לנסיעה, רשאי הקונה לבטל את המקח אע"פ שניתן לתקן את הפגם ע"י תיקון יסודי. (ד/הקדמה)
- ב. כאשר מראהו החיצוני מתאים ל"שם" המוצר שסוכם בין הצדדים, אלא שקיים במוצר פגם קל שניתן לתקנו, כגון כלי רכב שהחליד במעט וניתן לתקן את הפגם באופן מוחלט ע"י צביעה, אין הקונה רשאי לבטל את המקח. (ד,ג/ד)
- ג. קיימים מקרים בהם הפגם נמצא בגוף המוצר, כגון שחומר היצור הוא באיכות גרועה מהמקובל, או איכות היצור גרועה, ודרוש תיקון יסודי ביותר כדי לתקן את הפגם, או כאשר חסר מרכיב חיוני שבלעדיו אין המוצר מסוגל למלא את יעודו המקובל, כגון אביזר רכב שבלעדיו אין הרכב מסוגל לנסוע כראוי, וההשלמה כרוכה בהוצאות מרובות, והמוכר מוכן להשלים את החסר. במקרים אלו כאשר למרות החסרונות עדיין "שם המוצר עליו" קיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח למרות שהמוכר מעוניין לקיים את המקח ולתקן את הפגם. (ג/ד)
- ד. אם חסר מרכיב שולי, כגון שחסר רדיו ברכב וכיוצא בזה, שאין בחסרונו מניעה מהרכב מלמלא את יעודו העיקרי, או כאשר התיקון פעוט, אין חיסרון זה מהווה סיבה לביטול המקח. (ד,ג/ד)
- ה. כאשר מצבו החיצוני של המוצר גרוע מחמת לכלוך שנדבק בו, כגון כלי רכב מלוכלך, אם יכול להסיר את הכלוך מבלי לחדש דבר בגוף המוצר - הרי זה נחשב למום חיצוני שאינו מבטל את המקח. אולם כאשר מחמת מצבו החיצוני אי אפשר להשתמש במוצר, כגון כשמדובר ברהיט או בקישוט מלוכלכים, שהכלוך מונע מהמוצר מלמלא את יעודו והמוצר זקוק לניקוי יסודי הכרוך בעלות כספית על מנת שיוכלו להשתמש בו, קיימות שיטות הסוברות שלמרות שאין בניקוי זה "פנים חדשות" - המקח בטל (ד,ב-ג).
- ו. כאשר קיימת מניעה הלכתית לשימוש במוצר, כגון שנמצא שעטנז בבגד, ויש אפשרות לתקן ע"י הוצאת החוטים הגורמים לאיסור, אם תיקון זה כרוך בהוצאות נראה שקיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח. (ד,ד/ד)
- ז. אם אין הקונה יכול להמתין עד עת תיקון הפגם, כגון שהמוצר נחוץ לו מיידית - רשאי לבטל את המקח. (ד,ה)
- ח. כאשר עלות תיקון הפגם מגיעה ליותר מכדי שיעור אונאה ביחס למחיר המקח, דהיינו בקרקעות - ביותר ממחצית (50%), ובמטלטלין - ביותר מששית (16.6%), יש דעה שרשאי הקונה לבטל את המקח, גם כאשר מדובר בפגם חיצוני. אולם בדברי שאר הפוסקים לא מצאנו חידוש זה, ומשמע שלדעתם לא שונה מקרה זה מהמקרים דלעיל. (ד,ו)
- ט. קיים ספק בשיטות הראשונים בנוגע לשאלה, על מי מוטלת חובת הטיחה בתיקון הפגם במקרה בו המקח קיים, האם על הקונה או על המוכר. לכן נראה

שיד המוחזק במעות על העליונה. לאור זאת: אם הקונה טרם שילם, רשאי לדרוש מהמוכר שיתקן, ואם אין המוכר מעוניין, רשאי הקונה לבטל את המקח. אם הקונה כבר שילם, רשאי המוכר לדרוש קיום המקח כאשר הקונה יתקן את הפגם והמוכר ישלם עבור זה. (ד/ה)

י. קנה מוצר ונמצא פגום והקונה מעוניין שהפגם יתוקן, ולעומת זאת המוכר אינו מעוניין בתיקון הפגם, אין הקונה יכול לחייב את המוכר לתקן את הפגם, אלא רשאי לבטל את המקח ולקבל החזר כספי. (ד/ו)

א. הדין האמור לעיל הוא כאשר הקונה קנה מוצר מסויים שהיה ברשותו של המוכר בשעת הקניה. אולם אם המוצר הפגום סופק לאחר שנעשתה הזמנה באופן שהקונה ראה דגם של המוצר ועל פי זה הזמינו ועשה קנין סודר או שכתב בחשבונית נוסח כגון: "הצדדים מודים שקבלו וקנו בקנין המועיל בדין תורה", אין הקונה רשאי לבטל את המקח כל עוד ניתן לתקן את הפגם, וחייב המוכר לספק לקונה מוצר תקין או לתקן את הקיים כדי לממש את ההזמנה. אבל אם הקונה שילם ולא נעשה קנין - רשאי המוכר לחזור בו, אבל יקבל עליו 'מי שפרע'. (ד/ו)

ב. התנה הקונה שיהא המוצר ללא פגם חיצוני, ולאחר הקניה נמצא בו פגם כזה, המקח בטל. דין זה קיים גם כאשר לא נעשה תנאי כפי משפטי התנאים, אלא שהקונה הודיע למוכר את פרטי המוצר המוזמן. (ד/ז)

ג. התנה הקונה תנאי שאינו עקרוני ביחס למקח, והתנאי לא התקיים, נראה שקיימת בזה מחלוקת הפוסקים אם הקונה רשאי לבטל את המקח מחמת זה, לכן יד המוחזק על העליונה. (ד/ח)

ה. אפשרות בדיקת המוצר ע"י הקונה

א. קיימים מקרים בהם נמצא המוצר פגום לאחר קניה שבה היתה לקונה אפשרות לבדוק את המוצר בנקל קודם המקח, כגון במוצרי ביגוד, והוא נמנע ולא בדק, ואילו למוכר לא היתה אפשרות בדיקה, כגון מחמת הטירחה המרובה הכרוכה בבדיקת המוצרים הרבים שברשותו. במקרים אלו קיימת מחלוקת הפוסקים אם אי בדיקתו של הקונה מהוה מחילה על הפגם, ולכן אינו רשאי לבטל את המקח, או שמא למרות שלא בדק, אין בכך מחילה ורשאי הקונה לבטל את המקח. אולם במקרה בו הקונה כבר שילם מבלי שיבדוק את המוצר קודם לכן, נחשב הדבר למחילה.

ב. לאור זאת נראה שבמקרים בהם היתה לקונה אפשרות לבדוק את המוצר קודם הקניה והוא נמנע ולא בדק ואח"כ נמצא פגם: אם הקונה טרם שילם - רשאי

לבטל את המקח ואי אפשר לחייבו בתשלום, ואם כבר שילם - המקח קיים.
(ה/א.ה)

ג. הדין האמור לעיל מתייחס למקרה בו מדובר בפגם אשר רוב בני אדם מקפידים עליו, אבל קיימים גם אנשים שמוחלים על פגם זה. אולם אם נמצא במוצר פגם חמור שמסתבר מאוד שלא ימחלו עליו, כגון שהפגם מונע מהמוצר מלמלא את יעודו העיקרי - רשאי הקונה לבטל את המקח גם אם כבר שילם. אם ניתן לתקן את הפגם החמור, קיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח. (ה/ו-ז.י)

ד. כמו כן, אי בדיקת מוצר שאין רגילות לבדוקו כיון שלא שכיחים בו פגמים ורוב בני אדם אינם מעלים על דעתם שימצאו פגמים במוצר, או במקרה בו נמצא במוצר פגם נדיר שלא שכיח שימצא בו, אין הדבר נחשב למחילה מצד הקונה ורשאי הוא לבטל את המקח. (ה/ב.יג)

ה. אף לדעת הסוברים שאי בדיקת המוצר קודם הקניה מהווה מחילה, אין הקונה מחוייב למסור את המוצר לבדיקה מקצועית, אלא חובת הבדיקה שחלה על הקונה היא כפי ראות עיניו, אלא אם כן מדובר במוצר בו קיים נוהג מקובל למסרו לבדיקה מקצועית קודם הקניה, כגון בכלי רכב משומש, שבמקרה זה אי בדיקת המוצר באופן מקצועי מהווה מחילה. (ה/ד-ה)

ו. במקרה בו הקונה נמנע מלבדוק, וגם המוכר לא היה מודע לפגם שיש במוצר אולם היתה באפשרותו לברר, כגון כאשר מוכר כמות מועטת של מוצרים אשר אופן בדיקתם הוא קל, נראה שקיים ספק אם הקונה רשאי לבטל את המקח. אולם אם הקונה לא היה יכול לבדוק את המוצר, ולעומת זאת, המוכר היה יכול לגלות את הפגם, רשאי הקונה לבטל את המקח. (ה/ו-ז)

ז. במקח בו שכיחות הפגמים גבוהה, והמוכר לא היה יכול לעמוד על הפגם, כגון שנמצאו סרכות בריאה של הבהמה או אבטיחים מקולקלים, אם הקונה התנה עם המוכר שיהא המקח ללא פגם ואח"כ נמצא פגם, רשאי הקונה לבטל את המקח. אולם אם הקונה לא התנה עם המוכר שיהא המקח ללא פגם ואח"כ נמצא פגום, קיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח. (ה/יא)

ח. כאשר קיים במוצר פגם חמור שמסתבר שלא ימחלו עליו, ומוכח שהמוכר היה מודע לפגם החמור שנמצא במוצר, ולא הודיע זאת לקונה קודם הקניה, רשאי הקונה לבטל את המקח, גם אם היתה לו אפשרות לבדוק את המוצר ולא בדק.
(ה/ו-ז)

ט. קיימים מקרים בהם המוכר אינו מודע לפגם וגם אינו יכול לברר זאת, כגון שמוכר מוצרים ארוזים, שאם יפתח את האריזה ימנעו מלקנותם, ואילו הקונה רשאי לפתוח את האריזה קודם הקניה כדי לבדוק אם המוצר אינו פגום. במקרים אלו אם הקונה נמנע מלבדוק, קיים ספק אם הקונה רשאי לבטל את המקח. (ה/ז)

- י. במקרה בו הקונה בדק את המוצר ואח"כ נמצא בו פגם חמור, רשאי לבטל את המקח כיון שלא מחל על הפגם. (ה/ט)
- יא. קונה שנמנע מלבדוק את המוצר ואח"כ נמצא בו פגם חמור שניתן לתקנו, נראה שקיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח, ולכן יד המוחזק על העליונה. (ה/י)
- יב. כאשר המוכר שיבח את המוצר בזה שהוא שלם ללא פגם, ואח"כ נמצא פגום, רשאי הקונה לבטל את המקח בטענה שהסתמך על דברי המוכר ולכן לא בדק את המוצר. דין זה קיים גם כאשר מדובר בפגם שניתן לתקנו וגם כאשר המוכר עצמו לא היה מודע לפגם. (ה/יב)
- יג. קיבל הקונה מוצר השונה מהמוצר עליו סוכם בין הצדדים, רשאי לבטל את המקח למרות שבשעת המכר היה יכול לבדוק את המוצר שעתיד לקבל. (ה/יד)

ו. זמן חלות הביטול

- א. כאשר נמצא פגם במוצר וכתוצאה מכך הקונה מעוניין לבטל את המקח, המקח בטל מעיקרו. לאור זאת נמצא, שבמשך כל הזמן שהיה המוצר ברשותו של הקונה, קודם מציאת הפגם שגרר ביטול מקח, נשאר המוצר בבעלותו של המוכר. לכן אם הקונה השתמש במוצר ואח"כ מצא בו פגם וביטל את המקח, יתכן שיתחייב בדמי שימוש והחזר רווחים, כפי שיבואר. (פרק ו)

ז. החזרים כתוצאה מביטול המקח

- א. הקונה מוצר והשתמש בו, ואח"כ ביטל את המקח מחמת פגם שמצא בו, צריך לקזז את דמי השימוש מהחזר דמי המוצר. (ג/ז)
- ב. חובת הקונה לשלם עבור שימושו במוצר הפגום, היא כאשר היה לקונה צד להעלות על הדעת שמא המוצר פגום, בין שהיה ניתן לגלות את הפגם בבדיקה רגילה, ובין כשלא היה ניתן לגלותו אלא ע"י בדיקה יסודית, והקונה נמנע מלעשות זאת, וזאת במקרה בו לא ניתן להחשיב את אי בדיקתו למחילה על הפגם (כפי המבואר לעיל פרק ה בענין אפשרות בדיקת המוצר). חובת התשלום במקרה זה קיימת גם במקרה בו המוכר היה מודע לפגם. אבל במקרה בו מסתבר שלא היה על הקונה להעלות על דעתו שקיים פגם במוצר אשר מחמתו עתיד המקח להתבטל, הרי זה נחשב לאונס גמור אשר פוטר את הקונה מתשלום מלא עבור הנאתו, אלא ישלם מחיר נמוך של הבלאי וההוצאות השוטפות של החזקת המוצר בלבד. (ט/ה)

- ג. במקרים בהם אין הקונה נחשב "אנוס" לגבי הידיעה שהמוצר פגום, הדינים הם כדלהלן:
- ד. כאשר הקונה השתמש במוצר וחסך בכך הוצאות, וכתוצאה משימוש ירד ערך המוצר, אפילו במעט, חייב הקונה בתשלום עבור השימוש. חיוב זה קיים גם אם הקונה היה יכול להשיג את הנאתו מהמוצר בחינם, כגון שבבעלותו נמצא רכב נוסף על זה שקנה ונמצא פגום, והיה יכול להשתמש ברכב ההוא. כמו כן החיוב קיים גם במקרה בו הקונה לא היה יכול לברר מראש אם המוצר פגום. (ח/ב,ד. ט/ח)
- ה. קונה שהשתמש במוצר וחסך בכך הוצאות והמוצר לא נחסר כתוצאה מהשימוש, אולם המוכר היה צריך להוציא הוצאות מחמת שהמוצר לא היה ברשותו, או שנמנעו ממנו רווחים שהיה יכול להפיק מהמוצר אם היה משכירו כגון שהמוצר עומד להשכרה, חייב הקונה לשלם עבור השימוש. (ח/א, הגדרות ב,ו)
- ו. אם הקונה לא השתמש במוצר כאשר היה ברשותו, עד גילוי הפגם, אולם המוכר הפסיד, כגון שהיה יכול להשכיר את המוצר הפגום במשך אותו זמן שהיה ברשות הקונה, פטור הקונה מתשלום. (ח/ב,ג)
- ז. כאשר הקונה השתמש במוצר וחסך הוצאות, אולם ערך המוצר ירד שלא מחמת השימוש, כגון שהיתה הוזלה במחיר המוצר, אין צריך לקזז מכספי החוזר את ההפרש בין המחירים, כגון אם קנה מוצר ששוויו 200 ש"ח ובזמן שהקונה השתמש בו היתה הוזלה וכתוצאה ממנה ירד ערכו ל-150 ש"ח, יקבל הקונה מהמוכר החזר כספי מלא, בסך 200 ש"ח. (ח/א הגדרות ב)
- ח. קונה שרכש מוצר שאינו עומד להשכרה והשתמש בו, בין במקרה שהרויח ובין במקרה שלא הרויח, כגון שקנה מחשב ביתי וילדיו שיחקו בו, וברשותו מחשב נוסף שהיו יכולים לשיחק בו, ואח"כ מצא פגם במחשב שמחמתו רשאי ומעוניין הוא לבטל את המקח - פטור מתשלום, כאשר ערך המוצר לא ירד כתוצאה מהשימוש. (ח/ב,א)
- ט. במקרה דלעיל, אם המוצר עומד וראוי להשכרה גם בהיותו פגום, ונמצא שהבעלים הפסידו בזה שנמנעה מהם האפשרות להשכירו בזמן שהיה ברשות הקונה, נראה שיש לחייב את הקונה בתשלום. (ח/א ד)
- י. כאשר הקונה השתמש במוצר אולם המוצר לא נחסר כתוצאה מהשימוש, כגון שקנה פסנתר וניגן בו ואח"כ מצא בו פגם וביטל את המקח, אבל למרות השימוש, נראה הפסנתר כחדש, וכן למוכר לא ארע הפסד, כגון שלא היה אמור להשכיר את המוצר, הקונה פטור מתשלום דמי שימוש עבור כל השימושים שנעשו בו. נראה שאף אם ירצה המוכר לקזז מכספי החזר המוצר את דמי השימוש של הקונה במוצר, לא יוכל לעשות זאת. (ח/א,ב)

ח. עקרונות התשלום

- א. גובה התשלום במקרים בהם חייב הקונה בתשלום, על פי הגדרים דלעיל, הוא עבור כל השעות או הימים בהם השתמש הקונה במוצר, בתוספת תשלום הראוי לשלם כדי שיהא המוצר זמין אצלו, לפי השעות שעשוי היה להשתמש במוצר. למשל, אם קנה רכב ונסע בו וחסך בכך הוצאות, ולרכב נוצר בלאי כתוצאה מהשימוש, ואח"כ מצא הקונה פגם ברכב ומעוניין לבטל את המקח, צריך לשלם עבור הנסיעות שנסע וגם עבור הזמן שהיה הרכב צמוד אליו והיה יכול לנסוע בו אם היה מעוניין. (ט/א,ב)
- ב. החישוב הוא כפי שווי ההנאה שהיתה לו, ולא כפי מה שהיה יכול "להסתדר" בהוצאות פחותות ובהנאה מועטת, כגון בדוגמא דלעיל, לא תקבל טענת הקונה שהיה יכול לנסוע באוטובוס לכן רוצה לשלם לפי מחיר נסיעה באוטובוס, אלא יצטרך לשלם כפי מחיר נסיעה ברכב פרטי. (ט/ו)
- ג. התעריף הוא לפי תחשיב של שכירות למשך כל התקופה בה היה המוצר אמור להיות בבעלות הקונה (ובזה יש לדון בכל מוצר לפי "חייו"), ועל פי זה להחשיב את גובה התשלום בימים או בשעות בהם השתמש בפועל במוצר, כגון בדוגמא של הרכב דלעיל, אם מסתבר שהרכב היה אמור להיות אצל הקונה במשך כ-3 שנים, יש להחשיב כאילו שכר את הרכב לשלש שנים, ובזה התחשיב של שכירות יומית עבור הימים שהשתמש ברכב ועליהם חלה עליו חובת תשלום הוא נמוך יותר מאשר חישוב של שכירות יומית רגילה. (ט/ג)
- ד. קונה שהשתמש במוצר שקנה ואח"כ נמצא במוצר פגם שגרר ביטול מקח: אם השימוש נפגע כתוצאה מהפגם, ישלם כפי כפי שראוי לשלם עבור שימוש במוצר פגום. (ט/ד)
- ה. במקרה דלעיל, אם השימוש שהיה לקונה במוצר לא נפגע מחמת הפגם שבמוצר וגם לא היה עלול להפגע כתוצאה מהפגם, כגון שהפגם גורם שהמוצר יתקלקל מוקדם יותר מהמקובל אצל מוצר זה, אבל בזמן השימוש בו הוא מתפקד כראוי, ישלם תשלום מלא עבור השימוש. (ט/ד)
- ו. אבל אם הפגם עלול לגרום לתקלות במשך השימוש, כגון ששכר מכונית כזאת שיתכן שישתכן בה בשעת הנהיגה או שיתקע באמצע הדרך, אף שלבסוף לא ארעו לו מקרים אלו - אם טרם שילם, לא יחוייב בתשלום מלא אלא כפי שמקובל לשלם עבור שכירות מכונית כזאת. אם כבר שילם מחיר מלא, אינו זכאי להחזר. (ט/ד)

ט. החזר רווחים

- א. קונה שהפיק רווחים מהמוצר הפגום, עליו להחזירם למוכר, גם במקרה בו המוכר לא נחסר כתוצאה משימושו של הקונה. (י/א,ב)
- ב. במקרה דלעיל הקונה זכאי לשכר עבור העבודה שעבד למען הפקת הרווחים כפי שמקובל לשלם לקבלן עבור עבודה זו. לכן אם קנה רכב והשתמש בו לצורך הסעות בשכר, צריך להחזיר למוכר את הרווחים, תוך קיזוז שכר עבודתו, כפי המחיר שמקובל לשלם לנהג שמסיע בשכר. (י/ג)

י. אפשרות המוכר לביטול המקח שיש בו פגם

- א. מכר מוצר פגום והקונה התלונן על הפגם, רשאי המוכר לבטל את המקח אף אם תלונתו של הקונה לא באה לשם ביטול המקח אלא הקונה היה מעוניין בקיום המקח ותיקון הפגם, כגון הקונה בגד ומצא בו פגם ומחה על כך בפני המוכר לצורך תיקון הבגד, רשאי המוכר לבטל את המקח. (יא/ג,א)
- ב. מכר מוצר פגום והקונה לא התלונן על הפגם וגם לא מחל עליו, נראה שקיים ספק אם המוכר רשאי לבטל את המקח, לכן יד המוחזק על העליונה. אולם אם הקונה התרצה בפירוש או גילה דעתו שרצונו בקיום המקח כגון שהשתמש במוצר לאחר שנודע לו מהפגם, אין המוכר רשאי לבטל את המקח. (יא/ג,א)

יא. מחל הקונה על הפגם

- א. אין מחילה סתמית מועילה לגבי פגמים, אלא צריך הקונה לדעת מהו הפגם שמוחל עליו או שיאמר עד איזה סכום מוכן למחול. (יב/נספח ד)
- ב. כאשר נמצא פגם במוצר, אפילו אם הוא פגם חמור ביותר, אין המקח בטל מאליו ללא הקפדה בפועל, אלא המוצר נשאר בבעלותו של הקונה משעת מעשה הקניין. לכן אם למשל קנה מכשיר חשמלי שמנועו אינו פועל כלל (אבל עדיין נשאר שמו עליו), המקח קיים כל עוד לא הובע רצון לבטלו. (יב/א בהערה. ב,ו. נספח ג)
- ג. קונה מוצר שגילה בו פגם מיד או לאחר זמן ומחה על כך בפני המוכר, מחאתו מהוה גילוי דעת לביטול המקח, ואפילו אם אח"כ התרצה ומחל על הפגם, לא יתקיים המקח למפרע. לאור זאת: כאשר הקונה התחרט על מחאתו ורצונו לקיים את המקח ואילו המוכר מעוניין לבטל את המקח - המקח בטל. אם אין המוכר מעוניין לביטול המקח - צריך הקונה לעשות במקח קניין חדש והמוצר יהיה קנוי לו רק מכאן ולהבא. (יב/א,ב)

- ד. במקרה בו מחאת הקונה לא באה לשם ביטול המקח אלא לשם תיקון הפגם, נראה שאם אח"כ הקונה התרצה וגם המוכר אינו מעוניין לבטל את המקח, אין הקונה צריך לעשות קנין חדש, אלא המוצר נשאר בבעלותו למפרע משעת הקנין. (יב/א,ב)
- ה. קיימת שיטה הסוברת שאם הקונה גילה את הפגם ואעפ"כ התרצה במקח, וסיבת התרצותו אינה מחמת מחילה על הפגם אלא מחמת סיבה אחרת, אין המקח מתקיים למפרע אלא משעת התרצותו והלאה. (יב/א,ג)

יב. מוצר פגום שנקנה ונמכר

- א. מכר מוצר באריזה לאדם שני והלה מכרו לאדם שלישי, והשלישי פתח את האריזה ומצא פגם חמור במוצר ומעוניין לבטל את המקח, ומסתבר מאוד שבודאי הקונה הראשון היה מבטל את המקח אם היה מבחין בו, קיימת שיטה הסוברת שהמכר של הראשון לשני בטל, וכל עוד המוצר בעין הרי הוא בבעלותו של הראשון. וצ"ע. (יב/ג)
- ב. במקרה דלעיל תביעתו של השלישי להחזר כספי מופנת רק כלפי השני שמכרו לו ולא כלפי המוכר הראשון. (יב/ג)

יג. חיי מוצר

טענת "נסתחפה שדך"

- א. כאשר המוצר התקלקל קודם זמנו הסביר, בדרך כלל קיימת טענת "נסתחפה שדך", אשר מופנת מהמוכר כלפי הקונה, ומשמעותה היא שאין לקונה כל תביעה על המוכר כיון שמזלו של הקונה גרם שהקלקול ארע במוצר כאשר עבר כבר לרשותו של הקונה, ולכן אין הקונה רשאי לבטל את המקח. (יג/ח"א פתיחה)
- ב. טענה זו קיימת רק כאשר הטוען (דהיינו המוכר או היצרן) נקי מאשמה ביחס לקלקול שארע למוצר לאחר הקניה, כגון במקרה בו שווק מוצר שהתקלקל אחר הקניה, והמפעל המייצר ערך את הבדיקות המקובלות על פי מנהג המדינה או כפי שווי המוצר קודם השיווק ולא גילה פגם במוצר ואין אומרים בזה 'הוכיח סופו על תחילתו'. אולם אם יוכיח הקונה שאי מציאת הפגם קודם השיווק נובעת מרשלנות כל שהיא בתהליך הייצור או הבקרה, או כאשר מחיר המוצר מצדיק בדיקה מעולה יותר מזו שנערכה, לא יוכל היצרן לטעון "נסתחפה". (יג/ח"א א,א-ב. ה)

- ג. לא ניתן לטעון טענה זו במקרה בו ארע אונס שכיח לאחר הקניה, אשר מחמתו התקלקל המוצר, כגון מוצר שהתקלקל מחמת קור שפקד את מקום המצאו של המוצר בעונת החורף, כאשר קור כזה שכיח באותו אזור. אולם אם המוצר התקלקל מחמת קור עז שאינו שכיח באותו אזור, רשאי המוכר לטעון "נסתחפה שדך" ולקיים את המקח. (יג/ח"א א,ג)
- ד. טענה זו נתנת להטען כאשר הקלקול ארע אחר מעשה הקנין, אבל אם הקלקול היה קיים כבר בשעת המקח אלא שהתגלה אח"כ, רשאי הקונה לבטל את המקח ולא ניתן לטעון כלפיו "נסתחפה שדך". (יג/ח"א א,ב)
- ה. טענה זו קיימת בין במקרה בו הקלקול ארע מחמת אונס חיצוני כגון שהמוצר נשרף או נפגע ע"י גורם זר, ובין במקרה בו הקלקול ארע במוצר מחמת עצמו, כגון שמנוע המוצר חדל מלפעול. (יג/ח"א א,ב)
- ו. כאשר קנה רכב על פי דין תורה וארע לו אח"כ אונס שמחמתו נפסד הרכב, אע"פ שעדיין אין הרכב רשום על שמו במשרד הרישוי, נחשב שהקנין נגמר, ורשאי המוכר לטעון "נסתחפה שדך". (יג/ח"א א,ד)

טענת "אדעתא דהכי לא עביד"

- א. במקרים מסויימים קיימת אפשרות מצד הקונה לבטל את המקח כאשר קנה מוצר שהתקלקל לאחר הקניה קודם זמנו הסביר בטענת "אדעתא דהכי לא עביד". אפשרות זו קיימת כאשר ישנם שתי אומדנות, הן מצד הקונה והן מצד המוכר. האומדנא מצד הקונה היא, שהקונה לא היה נכנס לעסק זה אם היה מודע לכך שיתכן שיארע הקלקול במוצר קודם הזמן הסביר. האומדנא מצד המוכר היא, שאם הקונה היה מתנה עמו על כך מראש, המוכר היה מסכים לבטל את המקח אם יארע קלקול זה. דוגמא למקרה בו ניתן לבטל את המקח בטענת 'אדעתא דהכי לא עביד', היא כגון שקנה נעליים והם התקלקלו תוך זמן קצר, ומסתבר לנו שאם הקונה היה מודע לאפשרות זו, לא היה קונה. ובנוסף על כך, אצל מוכר זה ארעו מקרים דומים לזה בעבר, שהנעליים שמכר התקלקלו תוך זמן קצר, והמוכר הסכים לביטול המקח. במקרה כגון זה בו קיימות שתי האומדנות - רשאי הקונה לבטל את המקח. (יג/ח"א ב,ב)
- ב. במקרה בו לא קיימת אומדנא מצד המוכר: אם הקונה כבר השתמש במוצר - המקח קיים, אף אם הקונה טרם שילם. אם הקונה טרם השתמש וטרם שילם - קיים ספק אם רשאי הקונה להמנע מתשלום, לכן נראה שמספק - ידו של הקונה המוחזק על העליונה. (יג/ח"א ב,ב)
- ג. למרות האמור לעיל, אם קיימת אומדנא גדולה מצד הקונה שלא היה קונה אילו היה יודע שיש אפשרות שהמוצר יתקלקל תוך זמן קצר וכדומה, כגון שקנה מוצר יקר ערך שיצא מכלל שימוש תוך זמן קצר, קיים ספק. צדדי הספק הם:

שמא רשאי הקונה לבטל את המקח למרות שקיימת רק אומדנא אחת, דהיינו של הקונה, שלא היה נכנס לעסק זה אם היה לו חשש שהמוצר יתקלקל תוך זמן קצר, למרות שלא קיימת אומדנא מצד המוכר שהיה מוכן לבטל את המקח אם היה יודע שהמוצר יתקלקל תוך זמן קצר. הצד שכנגד הוא, שמא אין הקונה רשאי לבטל את המקח כל עוד לא קיימת אומדנא מצד המוכר, ולכן גם במקרה זה ניתן לטעון כלפי הקונה "נסתחפה". מחמת הספק נראה שידו של המוחזק בממון על העליונה. (יג/ח"ב, ג)

ד. במקרים בהם קיימת האומדנא "דאדעתא דהכי לא עביד" וכפי שהתבאר, אין הבדל אלו בין אם הקונה צריך להוציא מהמוכר את התשלום לבין אם טרם שילם, אלא בכל מקרה רשאי הקונה לבטל את המקח. (יג/ח"ב)

ה. בשאר המקרים, כאשר ארע קלקול לאחר הקניה, בדרך כלל לא ניתן לבטל את המקח מחמת אומדנא, כיון שקיימת טענת המוכר "נסתחפה שדך", כפי הגדירים שהתבאר לעיל. (יג/ח"ג)

יד. הזמנה שלא התמלאה בשלימות

- א. קונה שסופקה לו סחורה בכמות מועטת ממה שסוכם בין הצדדים, כגון שסוכם על 100 פריטים מסויימים וקיבל 90 בלבד: אם הסיבה להספקת הכמות המועטת נובעת מחמת טעות טכנית בעת הספקת הסחורה, כגון שארעה טעות בספירה וניתן להשלים את החסר - המקח קיים והמוכר ישלים, גם כאשר ההשלמה אינה יכולה להתבצע מיידית אלא רק לאחר זמן. (יד/ח"א א-ב. ח"ב ב)
- ב. אבל אם הוכיח הקונה שקיימת אצלו סיבה שמחמתה מעוניין הקונה במוצר השלם דווקא במועד מסויימים, ואין המוכר יכול להשלים לו עד אז - רשאי הקונה לבטל את המקח. (יד/ח"ב ג)
- ג. בנידון דלעיל, אם לא קיימת אפשרות להשלים, כגון שמדובר בגובה ארון או אורך בגד - רשאי הקונה לבטל את המקח. (יד/ח"ב א-ב)
- ד. אם הסיבה לאי קבלת הכמות בשלימות נובעת מחמת הטעיה, כגון שהתברר שכבר מראש לא התכוין המוכר לספק 100 אלא רק 90, וכל אמירתו שיספק לקונה 100 היתה מן השפה ולחוץ, או שהסיבה היא מחמת טעות בעצם המקח, כגון שהמוכר טוען שהבין שהעיסקה כוללת כמות של 90 בלבד, ואילו הקונה מוכיח שדובר על כמות של 100, או שלא הובהר היטב אם המידה המוסכמת בין הצדדים היא בסנטימטרים או באינצ'ים, וכדומה, רשאים שני הצדדים לבטל את המקח. (יד/ח"א ב-ג)
- ה. כאשר עיקר המקח מוגדר, אלא שקיימים כמה מוצרים שמקובל בקרב הקונים לכלול אותם בשמו, והתברר אחר מעשה הקנין שקיימת מחלוקת בין הצדדים

- ביחס לאיזה מוצר נעשה המקח, כגון שהקונה ניגש לחנות המוכרת כסאות לבית וכסאות לגינה והזמין כסא, וציפה לקבל כסא ביתי העשוי מעץ, ואילו המוכר טוען שהיה סבור שבכוונת הקונה לקנות כסא לגינה העשוי מפלסטיק, או כאשר נחלקו הצדדים ביחס לפרט שולי אם הוא כלול בשם המוצר, כגון מראה לדלת הארון, אין זה נחשב לטעות בעצם המקח, והמקח קיים. (יד/ח"ב ג)
1. מוכר שהגדיר לקונה את תכונות המוצר הספציפי העומד למכירה, ולאחר הקניה נמצא חיסרון באחד הפרטים, כגון שהודיע לקונה שהמחשב הנמכר הוא בעל זיכרון מסויים ואח"כ נמצא פחות, או שבעל רכב הודיע לקונה על תכונות מסויימות ברמה מסויימת ברכבו, ונמצא שלא כדבריו, ואין ההפרש שבין שווי המוצר שעליו דובר לבין שווי המוצר שהתקבל עולה לששית (16.6%) משווי אחד המוצרים, נחלקו הראשונים אם רשאי הקונה לבטל את המקח בין במקרה בו ניתן להשלים את החסר ובין במקרה בו לא ניתן להשלים. לכן נראה שאם הקונה טרם שילם - יכול לבטל את המקח. אם כבר שילם - המקח קיים. (יד/ח"ב ד)
2. קונה אשר ראה את המוצר בשעה שהמוכר הציע את פרטיו, ובודאי הבחין בכך שאין הפרטים תואמים את המציאות, כגון שהמוכר הציע לו ארון בעל 6 דלתות והראה לו ארון המיועד למכירה ובו רק 5 דלתות, אם הקונה קנה למרות זאת, אינו רשאי אחר כך לבטל את המקח בטענה שאין מספר הדלתות כפי שהודיע המוכר. (יד/ח"ב ה)

טו. הזמנה הכוללת מוצרים שונים

- א. קונה שהזמין מספר מוצרים ואח"כ התברר שאין המוכר יכול לספק לקונה את כל המוצרים שהזמין, או כאשר היתה באפשרותו של המוכר לרכוש את המוצר החסר עבור הקונה, אולם הוא נמנע מכך מחמת שיקולים שונים: אם בשעת ההזמנה נתן המוכר ערך כולל עבור כל המוצרים ללא פירוט שוויו של כל מוצר, נראה שקיימת מחלוקת הפוסקים, אם רשאי הקונה לבטל כל המקח, לכן - יד המוחזק על העליונה. (טו/ב,א)
- ב. כאשר קיים תעריף לכל מוצר, אולם מוכח שדעת המזמין היתה לקבל את כל המוצרים ממוכר זה דווקא, כגון שהזמין קייטרינג לצורך ארוע משפחתי ואין בעל הקייטרינג יכול לספק את כל הנצרך, ויקשה על המזמין לערוך "השלמות" ממקומות אחרים, נראה שקיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח, כדלעיל, ויד המוחזק על העליונה. (טו/ג)

- ג. כאשר פורט ערך כל מוצר בפני עצמו ולא מוכח שהקונה היה מעוניין לקנות את כל המוצרים דווקא ממוכר זה, המקח קיים לגבי המוצרים שהמוכר סיפק, ואין הקונה רשאי לבטל את כל המקח. (טו/ב)
- ד. במקרה בו נמכר מוצר המורכב מכמה רכיבים שלכל רכיב מחיר בפני עצמו, כגון מחשב, אם לא ניתן לספק את כל הרכיבים, רשאי הקונה לבטל את המקח. (טו/ג,ב)

טז. מוצר שונה מהמוסכם

- א. המוכר לחבירו מין ממיני הפירות ונתן לו מין אחר, אין כאן מכר ושניהם יכולים לחזור בהם, כגון מכר לו חטים לבנות ונמצאו אדומות או להפך, וכן יין ונמצא חומץ או להפך, או עצים של זית ונמצאו של שקמה או להפך.²⁸² המדובר הוא גם כאשר ההפרש בין המוצרים הוא פחות משתות (16.6%), וכן כאשר הסחורה הנמכרת, נמצאת בחנות בשעת המקח. (יט/פתיחה)
- ב. מוכר שהציע מוצר ופירט את מעלותיו, ונמצא שינוי משמעותי באחד מהפרטים שמסר המוכר - רשאי הקונה לבטל את המקח אע"פ שהוא לא דרש בתחילת העיסקה את הפרט ההוא. כגון במקרה שהמוכר הציע מחשב למכירה עם פירוט תכונותיו, ואח"כ התברר שמהירות המחשב היא פחותה מכפי שסוכם, רשאי הקונה לבטל את המקח, למרות שבתחילת העיסקה הוא לא דרש מחשב במהירות ההיא. (טז/ד,א)
- ג. קונה שביקש פרט מסויים במקח ולא התקיימה בקשתו - בדרך כלל רק הוא רשאי לבטל את המקח ולא המוכר. (טז/ד,ב)
- ד. במקרה דלעיל, אם הקונה הודיע מראש שבקשתו היא עקרונית לגבי - רשאי הקונה לבטל את המקח, ונראה שקיימת מחלוקת בין הפוסקים אם גם המוכר רשאי לבטל. לכן רק אם המוכר מוחזק במעות - רשאי לבטל את המקח. (טז/ד,ב)
- ה. כאשר העיסקה התבצעה ע"י הזמנת סחורה שאינה נמצאת בחנות, ונעשה קנין סודר או נכתב בחשבונית נוסח מחייב (כדלעיל ד/יא) ואח"כ התברר שסופקה סחורה פחותה באיכותה או שונה במהותה מהמוזמן, אין הקונה רשאי לבטל את המקח אם המוכר מוכן להחליף את המוצר שהתקבל במוצר המוזמן. (טז/ג)

282. שו"ע חו"מ רל"ג ס"א

יז. שוני מהותי באיכות

- א. כאשר סוכם בין הצדדים שהסחורה שיקבל הקונה תהיה באיכות טובה ולבסוף קיבל הקונה סחורה באיכות גרועה, כגון חטים יפות ונמצאו רעות, הקונה לבד רשאי לבטל את המקח. (יז/פתיחה)
- ב. במקרה בו נחלקו הצדדים ביחס למהות השינוי, אם הוא כלול בגדר "יפות ונמצאו רעות", יש לברר אצל אנשי מקום המקח, ועל פי רובם נקבע. אם ע"פ הרוב מוגדר המוצר באיכות שונה ממה שסוכם, רשאי הקונה לבטל את המקח אע"פ שרק ציבור מועט מקפיד על שוני זה. (יז/ב)
- ג. זכותו הבלעדית של הקונה לחזור בו במקרה בו קיים שינוי לרעה באיכות (יפות ונמצאו רעות) הוא כל עוד ההפרש הכספי שבין המוצרים אינו עולה על ששית (16%). אם ההפרש עולה על ששית, שני הצדדים רשאים לחזור בהם, כפי גודל אונאה. (יז/ב)
- ד. מוכר שסיפק לקונה סחורה באיכות פחותה ממה שסוכם, בין שהיה מודע לכך ובין שלא היה מודע לכך, והוא מעוניין בהחלפת הסחורה לכפי שסוכם, ואילו הקונה דורש החזר כספי, יד הקונה על העליונה ורשאי לבטל את המקח. (יז/ב)
- ה. במקרה בו קיבל הקונה יחד עם הזמנתו עוד "תוספות", כגון שהזמין כמות ברגים וקיבל יחד עמם באריזה מסמרים, או שקנה אורז וקבלו כשמעורבים בו גרעיני חטים ודבר זה מקשה על הקונה, נראה שקיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח. לכן:
- אם הקונה טרם שילם - רשאי לטעון "קיים ליי" כשיטות הסוברות שרשאי לבטל את המקח.
 - אם כבר שילם - רשאי המוכר לקיים את המקח בטענת "קיים ליי" כשיטות הסוברות שהמקח קיים.
 - אם כתוצאה מהתערובת השתנה שם המוצר או שדרוש תיקון יסודי הזוקק הוצאות כספיות על מנת שיהיה המוצר כפי שהוזמן, רשאי הקונה לבטל את המקח אף אם כבר שילם. (יז/ג)
- ו. קונה ששילם סכום כספי עבור מוצרים, מבלי שיידע מהי הכמות שיקבל, וכן לא ציין במפורש את האיכות שמעוניין, וקיבל מוצרים באיכות נמוכה ממה שציפה לקבל:
- אם בחנות נמכרים מוצרים ברמות שונות וקיים ביקוש סביר לכולם, רשאי לספק לו מהמוצרים בעלי האיכות הנמוכה ואין הקונה רשאי לבטל את המקח. (יז/ד)
 - אם אין נמכרים בחנות זו מוצרים באיכות נמוכה, אע"פ שנמכרים בחנויות

אחרות, אינו רשאי לספק לו מוצרים באיכות נמוכה, ואם סיפק, רשאי הקונה לבטל את המקח. (יז/ה)

- אם מוכר בנוסף למוצרים בעלי האיכות הטובה, גם מוצרים גרועים ביותר במחיר זול במיוחד, אינו רשאי לספק לקונה שקנה סתם, ואם סיפק לקונה ממוצרים אלו - רשאי הקונה לבטל את המקח. (יז/ו)

יח. שוני שאינו מהותי באיכות

א. מוכר שפירט באופן כללי את איכות המוצר שמעוניין למכור ולבסוף קיבל הקונה מוצר בעל איכות אשר לפי דעתו אינו עונה על דרישתו, כגון שהמוכר הודיע שברשותו טייפ במצב מצויין למכירה, ולטענת הקונה, אמנם הטייפ שקיבל הוא במצב טוב, אבל לא ניתן להגדיר את מצבו "מצויין", יש לברר בקרב הקונים במקום המקח או אצל מומחה. אם רוב הקונים או המומחה מגדירים את המוצר כפי האיכות שהוזמנה, אפילו באופן מורחב, כגון שהזמין מוצר באיכות "מעולה ביותר" וקיבל מוצר באיכות "מעולה", המקח קיים, והוא הדין במקרה בו המוכר הציע מוצר באיכות מסויימת ואח"כ התברר שהמוצר שסופק לקונה הוא באיכות גבוהה יותר, המקח קיים ואין המוכר רשאי לבטלו. (יח/ח"א)

ב. בכל המקרים דלעיל, אם קיים הפרש של ששית (16.6%) בין מחירי המוצרים, צריך להחזיר למתאנה את ההפרש. אם ההפרש יתר על ששית, המקח בטל. (יח/ח"א)

ג. ישנם מוצרים אשר ניתן להגדיר את איכותם במדוייק, כגון מוצרים אשר איכותם מוגדרת על פי שנת הייצור שלהם, או כגון מוצרי מזון שתאריך ייצורם קובע לגבי איכותם. במקרה בו קיבל הקונה מוצר בעל איכות פחותה מכפי שסוכם במדוייק בין הצדדים, כגון שנאמר לקונה מהו תאריך הייצור ואח"כ התברר שתאריך הייצור מוקדם לזה שנאמר לו, רשאי הקונה לבטל את המקח. (יח/ח"א)

ד. אמנם יש מקרים שההבדל בין התאריכים אינו משמעותי לרוב בני אדם, אולם ישנם כאלה שלגבם דבר זה משמעותי. במקרה כגון זה, שהקונה מעוניין בביטול המקח מחמת קבלת מוצר באיכות הפחותה במעט ממה שסוכם, קיימות מספר שיטות בפוסקים ביחס לקיום המקח:

- י"א שתלוי ברמת ההקפדה על החיסרון, לכן אם נראה שלא קיימת הקפדה גמורה, המקח קיים. (י"א שכאשר מדובר על מוצר מזון, המקח קיים, אבל כאשר מדובר על מוצר שאינו מזון, המקח בטל, כיון שבזה קיימת הקפדה)

- י"א שבכל מקרה בו דובר על פרט מסויים במקח שלא התקיים, המקח בטל, כיון שדובר על כך במפורש.
- י"א שאם מחמת האיכות שנופלת במעט מהמבוקש קיים שינוי בשם המוצר, המקח בטל, אבל כל עוד שמו עליו, המקח קיים.
- י"א שכאשר ניתן להשלים את החיסרון בקלות, המקח קיים, ואם אי אפשר להשלים בקלות את החיסרון, המקח בטל.
- י"א שכאשר מוצר המזון עומד לסחורה, המקח בטל, כיון שבוה קיימת הקפדה גדולה, אבל במקרה בו הקונה ייעד אותו לאכילה, המקח קיים.
- **נראה** שבנידון זה יש לנקוט כשיטה הסוברת שאין הכרעה בדין זה הנתון במחלוקת ראשונים. לפי זה הצד המוחזק רשאי לטעון "קיים ל"י". (יח/ח"ב ג-ד)

- ה. כאשר קיים חיסרון מועט באיכות המזון, אם ידוע שהקונה מקפיד על כך, כגון שהוא מקפיד ביותר על טריות המזון וקיבל קיבל מוצרי מזון שאינם טריים ביותר, רשאי לבטל את המקח. אולם אם אין הקונה ידוע כמי שמקפיד על כך ביותר, קיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח או שמא המקח קיים והמוכר יפצה את הקונה. (יח/ח"ב ב)
- ו. קונה שקיבל מוצר השונה במעט ממה שסוכם, אבל מבחינת האיכות, המוצרים שווים, כפי ששכיח לגבי משקאות קלים, אם אין מקובל להקפיד על השינוי וגם הקונה לא ידוע כמי שמקפיד על כך, המקח קיים. (יח/ח"ב ה)
- ז. כאשר קיים חיסרון כמותי שאינו משמעותי במספר הפריטים או בגודל וכדומה, קיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח. (יח/ח"ב ו)

י.ט. מוצר שונה לחלוטין

- א. כאשר הקונה קיבל מוצר השונה במהותו מהמוצר המדובר, שני הצדדים רשאים לבטל את המקח. (יט/ פתיחה)
- ב. העיקרון הקובע לזה שנחשב מוצר שונה במהותו הוא במקרה בו לכל אחד משני המוצרים קיים ביקוש ספציפי, כגון יין וחומץ, שלכל אחד מהם יש מאפיינים מיוחדים שאין באחר, ומחמת זה נוצר ביקוש לכל מוצר בפני עצמו. (יט/ א)
- ג. קיימים מקרים בהם המוצר הוא בעל מספר רמות איכות, וקיים ביקוש לכולם, אך הסיבה לביקוש אינה נובעת משוני מהותי אלא מסיבה אחרת, כגון פירות שקיימים באותו המין כמה זנים ששמותיהם שונים ואיכותם שונה, אך בדרך כלל הביקוש לזן בעל האיכות הפחותה אינו נובע מהמאפיינים המיוחדים שלו

אלא מחמת המחיר הנמוך. במקרים אלו אין ההבדל שבין המוצרים נחשב לשינוי מהותי לענין זה ששני הצדדים יוכלו לבטל את המקח, כמו יין ונמצא חומץ, אלא רק הקונה רשאי לבטל את המקח. (יט/ב)
 ד. קיימים מוצרים בהם קיימת הקפדה גדולה על גודל המוצר, כגון מוצרי ביגוד והנעלה. נראה שמחמת זה כאשר ארע שינוי רשאים שני הצדדים לבטל את המקח. (יט/א)

כ. פרסומת

חנות המפרסמת שבה נמכרים מוצרים באיכות או מחומרים מסויימים וכד', והקונה הסתמך על כך ולכן בשעת הזמנת המוצר נמנע מלפרט למוכר על האיכות או החומר שמעוניין ולבסוף קיבל מוצר באיכות שונה או מחומר אחר:

- א. במקום או במוצר אשר הרגילות היא להפריז בפרסומת, ואין הפרסומת משקפת את המציאות, אלא נועדה רק למשוך לקוחות, המקח קיים. בדרך כלל מצב זה קיים אשר מדובר בפרסומת כוללית, כגון שבעל החנות מפרסם, שבחנות זו נמכרים מוצרים באיכות מעולה וכד'. במקרה כזה אי אפשר להסתמך על הפרסומת ולכן לא יוכל הקונה לבטל את המקח. (כ/ח"א ג,א)
- ב. במקרה דלעיל אם הפרסומת מפורטת, כגון שפורסם שנמכרים רק מוצרי חברה מסויימת, או רק מחומרים מסויימים - אם הקונה הסתמך על הפרסומת וקיבל מוצר שונה ממה שפורסם, רשאי לבטל את המקח. (ב/ח"א ג,ה)
- ג. במוצרים אשר לגבם קיימת הקפדה מצד הרשויות, שהפרסומת תהיה תואמת את רמתם, וכן במוצרים אשר לא מקובל להפריז בפרסומתם, רשאי הקונה לבטל את המקח. אמנם יש להסתפק במקרה בו ידוע שהקונה אינו מקפיד בדרך כלל על השינוי, אם הוא יהיה רשאי לבטל את המקח. (ב/ח"א ג, ב-ד)
- ד. כאשר לא קיים מנהג קבוע בקרב הסוחרים, אלא יש שמקפידים על אמיתות הפרסומת ויש שאין מקפידים, אפילו אם הרוב מקפידים - יד המוחזק על העליונה. (ב/ח"א ג,ג)

כא. כשרות המוצר

- א. כאשר סוכם בין הצדדים על מוצר בהכשר מסויים, ולבסוף קיבל הקונה מוצר בהכשר אחר, אשר אינו מקובל עליו, אם הרגילות במקום המקח להקפיד על כך ביותר, רשאי כל אחד מהצדדים לבטל את המקח. (ב/ח"א ב,א)
- ב. חנות המפרסמת, שבא נמכרים רק מוצרים בהכשר מהודר:
 - אם הקונה קיבל מוצר ברמת כשרות רגילה ("כשר") וגם המוכר מודה בכך

שאין זה הכשר מהודר - הקונה רשאי לבטל את המקח בין אם התנה על כך מראש ובין אם לא התנה על כך.

- אם הקונה אינו מקפיד על כך בדרך כלל - צ"ע. (כ/ח"ב ג,ג)
- כאשר קיימת מחלוקת בין הקונה והמוכר אם המוצר נחשב מהודר בכשרותו - יש לברר אצל הציבור הנמצא במקום המקח, אם קיימת קבוצה שהמוצר נחשב אצלם מהודר, יד המוכר על העליונה, אפילו אם מדובר בקבוצה מועטת, רק שלא תהא זו קבוצה מועטת ביותר. (כ/ח"ב ג,ב)
- ג. חנות המוכרת מוצרי מזון בכמה רמות כשרות:
 - ביקש הקונה מהודר וקיבל כשר - המקח בטל.
 - קנה סתם וקיבל כשר למרות שרצה מהודר - המקח קיים. (כ/ח"ב ג,ג)
- ד. ישנם מוצרים בהם רמת ההקפדה גדולה, כגון לגבי מוצרי בשר בכל ימות השנה, או כל מוצרי המזון בימי חג הפסח. במקרה בו ביקש מהנ"ל בהכשר מסויים וקיבל מהכשר אחר - רשאי הקונה לבטל את המקח. (כ/ח"ב ג,א)
- ה. ישנם מוצרי מזון שבהם רמת ההקפדה בדרך כלל אינה גדולה, כגון סוכר, קפה וכדומה. כאשר ביקש מוצר מהמוצרים הנ"ל בהכשר מסויים וקיבל את המוצר שביקש אך בהכשר אחר, כאשר רמות שני הכשרים זהה:
 - אם הודיע למוכר על הקפדתו המיוחדת שיהיה זה דווקא מהכשר זה או שחזותו מוכיחה עליו שהוא מקפיד על כך - רשאי לבטל את המקח.
 - אם לא הודיע על הקפדתו האישית (כאשר ביקש במפורש):
 - אם הרוב המוחלט של לקוחות החנות מקפידים על כך - רשאי לבטל את המקח.
 - אם אין רוב כזה - המקח קיים.
- אם הקונה טרם שילם, רשאי להחזיר את המקח ולהמנע מתשלום. (כ/ח"ב ג,ה)

- ו. ידע המוכר על הקפדת הקונה - רשאי הקונה לבטל את המקח. (כ/ח"ב ג, ד-ה)
- ז. הזמין מוצר "מהודר", כגון מזוזה מהודרת מסופר סת"ם, וקיבל מזוזה "מהודרת ביותר", אם קיימים סטנדרטים מקובלים להגדרות אלו - רשאי המוכר לבטל את המקח, אבל כאשר לא קיימים סטנדרטים כאלו - המקח קיים. (כ/ח"ב ג,ו)

כב. מחלוקת בפרשנות גזרי המוצר

א. שילם הקונה עבור מוצר, וקיבל מוצר השונה מהמוצר שהיה מעוניין לקנות: אם סיבת קבלת המוצר השונה נובעת מכך ששם המוצר שנמסר ע"י הקונה ניתן לפרשנות אחרת מכפי שהתכוין הקונה, וכך אמנם פירשה המוכר, כגון בדוגמא

המובאת במשנה, שהקונה ביקש חבית והמוכר הביא לו כד, כיון שקיימים אנשים הקוראים לכד - חבית, אם המוכר מוחזק בממון - ידו על העליונה. (כא/א)

ב. קונה שהזמין מוצר אשר שמו ניתן לפרשנויות שונות, וטרם שילם, וקיבל מוצר אשר אמנם נקרא בפי רוב בני אדם כפי השם שציין הקונה, אולם הקונה טוען שכוונתו היתה למוצר אחר אשר בפי מיעוט בני אדם נקרא בשם שנקב, ולכן אין הוא מעוניין לשלם עבור המוצר אלא להחזירו למוכר: אין מוציאים מהקונה את התשלום, בין במקרה בו הרוב הוא לצידו של הקונה ובין במקרה בו הרוב נגדו. (כא/ב)

ג. מוכר שהציע לקונה מוצר ונקב בשמו, ואח"כ נתן לקונה מוצר אחר אשר יש הכוללים אותו בשם המוצר שנקט בתחילה, כגון שהציע לו בקבוקי שתיה מסוג מסויים ואח"כ הביא בקבוקים מסוג דומה, אשר יש בני אדם שכוללים את שני הסוגים בשם אחד, אולם הקונה טוען שהוא מקפיד דווקא לקבל את הסוג שהמוכר הציע - אם המוכר מוחזק בממון, ידו על העליונה. (כא/ג)

ד. אם הקונה הוא זה שנקב בשם במוצר שמעוניין לקנות, ואח"כ נתן לו המוכר מוצר אחר אשר יש בני אדם שכוללים אותו בשם המוצר שנקט הקונה, והקונה כבר שילם, קיים ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח. (כא/ג)

ה. קונה ששילם והחזיק במוצר ע"פ פרשנות שנתן לשם המוצר שציין בתחילת העיסקה, ואילו המוכר טוען שהכוונה היתה למשמעות מצומצמת יותר, כגון שקנה ספריית עמודים והחזיק בנוסף לעמודים ולמדפים, גם בשאר אביזרי התמיכה של המדפים, ואילו המוכר טוען שאין אביזרים אלו כלולים במחיר - אם קיים ציבור נוסף, אפילו מועט, המפרש את העיסקה כפי הפרשנות שנתן לה הקונה, יד הקונה על העליונה. (כא/ד)

ו. כאשר קיים רק מיעוט מזערי שמפרשים או קוראים למוצר באופן שונה מהמשמעות הרגילה, אי אפשר להסתמך עליהם על מנת להחזיק בממון. (כא/ה)

כג. דיווח מטעה

א. מוכר שדיווח לקונה על מספר פגמים במוצר העומד למכירה, ובדק הקונה אם קיימים חלק מהפגמים שצויינו ולא מצאם, ולאחר הקניה מצא פגם אחר שהוזכר ע"י המוכר, אלא שהוא לא בדק אחריו, כגון מוכר רכב שמסר לקונה על חמישה פגמים ברכב והקונה בדק שלשה מהם ולא מצאם, ולכן היה סבור שהמוכר לא אמר את דבריו ברצינות, וכנראה שאין הרכב פגום כלל, אולם לאחר הקניה מצא פגם שהוזכר ע"י המוכר אבל הוא לא בדק אחריו: אם בדק

פגמים גלויים ואח"כ נמצא פגם נסתר, רשאי הקונה לבטל את המקח. אם היו הפגמים שבדק ושנמצאו, כולם גלויים או כולם נסתרים, המקח קיים. (כב/א)

ב. אם המוכר הודיע למוכר באופן מסופק שיתכן שהמוצר פגום, ולאחר הקניה נמצא שאמנם המוצר פגום, והתברר שהמוכר ידע על כך בשעת המכר, יש ספק אם רשאי הקונה לבטל את המקח ולכן יד המוחזק על העליונה. (כב/ב)

ג. מוכר שהודיע לקונה שקיימת על המוצר תעודת אחריות מטעם מפעל הייצור, והתברר שאין תעודה כזו, אולם המוכר מוכן לקבל עליו אחריות באותם תנאים של תעודת האחריות, אם יתברר שרוב הקונים מקפידים על כך, רשאי הקונה לבטל את המקח. (כב/ג)

הלכה למעשה במקרים של ספק:

במספר הלכות שהובאו לעיל, נאמר שקיים ספק באשר לאפשרות ביטול המקח. במקרים אלו ההנהגה המעשית היא כדלהלן:

א. אם הקונה קיבל את המוצר וכבר שילם עבורו - אין הקונה רשאי להחזר כספי, והמוצר ישאר בבעלותו.

ב. אם הקונה טרם שילם עבור המוצר - רשאי להמנע מתשלום ועליו להחזיר את המוצר למוכר.²⁸³

283. ישנם מקרים בהם מתברר שקיימת מחלוקת בין השו"ע לרמ"א. במקרים אלו אין בית דין מוציאים ממון מהמוחזק, כיון שרשאי המוחזק בממון לטעון "קים לי". דהיינו, אני סובר כשיטה המעמידה את הממון בידי. אין המוחזק צריך בפועל לטעון כך, אלא כך היא הנהגת בית הדין כאילו הוא טען. דין זה קיים גם במקרה בו מדובר באדם שנוהג בדרך כלל כשיטת הרמ"א, הרי יכול הוא לטעון "קים לי" כמחבר, וכמו כן נוהג בדרך כלל כמחבר, יכול לטעון "קים לי" כרמ"א. אמנם, קיימות שיטות הסוברות שהנוהגים בדרך כלל כמחבר, לא יוכלו לטעון "קים לי" נגדו.